HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 4 15 Nisan 1935 Sayı : 47

F İ T N A T

Türk edebiyatı tarihinde isimleri geçen kadın şairler arasında en meşhuru Fitnattır. Fitnat, başlıca unsurları edebiyata mensup bir ailenin çocuğudur. Babası 1161 tarihinde şeyhülislâm olan Esattır. [1096 - 1166] «Lehcetüllûgat» namında türkce bir söz kitabı sahibi olan Esadın şiirde ve musikide mehareti vardı. Esadın babası İsmail [vefatı 1137], kardeşi İshak [1090 - 1147], oğlu Şerif [1130 - 1204] efendiler de şeyhülislâmlığa kadar yükselmiş dın âlimlerindendi. Bunların üçü de şiirler yazmış, İshak türkce, arabca, acemce manzumelerini bir divan halinda toplamağa muvaffak olmuştur.

Fitnatın asıl adı Zübeydedir. Doğum tarihi hakkında malûmat vermiyen eldeki kaynaklardan kendisinin hayatına dair öğrenebildiğimiz cihet Üçüncü Selim zamanında kazasker ve nakıbüleşraf olan Derviş namında birile evlenmiş olmasıdır.

Fitnatın ömrünü nasıl geçirdiğini, çocuğu olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak kendisinden bahseden eski yeni her müellif, evlendikten sonra bahtiyar olamadığını yazarak kocasının şiire karşı kayıtsız, hissiz bir adam olduğunu buna sebep gösterir.

Fitnatın 1194 tarihinde vefat ettiğinde birleşen mehazler, kabrinin nerede olduğunu bildirmiyorlar. Bursalı Tahir, « kabri kat'î bir surette tayin edilemedi » dedikten sonra ilâve ediyor : « Kitabiyat ve teracimi ahval mütehassısı İsmet efendi merhumdan naklen Hazreti Halid türbei şerifesi arkasındaki sırtta olduğu menkuldür. Eyüblü ekser zevatın simaen nakillerine göre Feshaneye giden caddenin sağındaki elyevm harab bir türbede bulunduğu mervidir. Bir ihtimale göre ailesi kabristanı demek olan Çarşambadaki İsmail ağa camii şerifi kabristanında olduğu muhtemelse de edilen taharriyatta senki mezarına delâlet edecek bir eser görülememiştir. Abdullah Eyubinin Eyübsultan ve civarına mahsus mecmuai vefeyatında şeyhülislâm Mürteza efendi bahsinde türbei şerife hariminde canibi yesardaki duvara muttasıl medfundur. Şueradan Derviş efendi zevcesi Fitnat hanım dahi civarlarında medfundur, ibaresi münderiçtir.» [Osmanlı Müellifleri, cilt 2, s. 368-369]

Fitnatın divanı, 1286 senesinde

İstanbulda basılmıştır. Bu divana nazaran şair, klasik edebiyatın bütün ananelerine bağlı kalmış, mahsullerine kendi hususiyetinden hiç bir şey katamamıştır. Nazımlarından her hangi birini alırsak alalım, derhal görürüz ki, onda hâkim olan, Fıtnatın ruhu, Fitnatın samimiyeti değil, bilâkis uzun bir tarihi, kuvvetli bir mazisi olan bir edebiyat müessesesinin nufuzudur. Kaleminden çıkan eserlerin hiç birinde Fitnat bu nufuzu yenememiş, onun için şahsiyeti tabiatile o nufuz altında kaybolup gitmiştir. Divanından seçmeden aldığımız aşağıdaki gazel, düşüncemizde haksız olmadığımızı gösterecek iyi bir nümunedir, sanırız:

Olmada diller rübude gamzei cadusuna
Deşti hüsnün sayd olurlar şirler ahusuna
Rengü buda zülfü canana müşabih olmasa
Kim bakar gülzarı dehrin sünbülü şebbusuna.
Sad hezaran fitne meftun bir nigâhı şuhuna
Bin dili harut beste her hamı kisusuna
Çilleli sahtın çeker her dem keman ebruların
Aferin erbabı aşkın kuvveti bazusuna
Cismi hâk et ol sehi kaddin yolunda Fitnata
Nail olmaksa muradın devleti pabusuna.

Bu gazelden kolaylıkla anlaşılır ki, Fitnatta his ve hayal, faal değil, cılız ve tembel iki unsurdur. Bu cihetle manzumelerinde Fitnat geniş ufuklara kanat açmış olmaktan ziyade muayyen ve mahdut bir sahada sıkışıp kalmış görünür. Bununla beraber eserlerinin çoğunda kullandığı dil açık, temiz ve pürüzsüzdür. Manzumeleri arasından seçtiğimiz şu parçalar bu hususta güzel birer misal olur, diyebiliriz:

Beni derdinle yeter zar ettin
Yok mu insafın a zalim söyle
Çeşmi mestin gibi bimar ettin
Yok mu insafın a zalim söyle.

Ruhların taze güli handandır
Leblerin derdi dile dermandır
Sühanin mürdei aşka candır
Yok mu insafın a zalim söyle.

Âşıkı zare cefakârındır.
Öldüren gamzei hunharındır
Eden ihya yine güftarındır
Yok mu insafın a zalim söyle.

Ey sehi kametü şirin güftar
Bülbülü virdi ruhun gerçi hezar
Var mıdır bencileyin âşıkı zar
Yok mu insafın a zalim söyle.

*

Neşvei camı muhabbetle gönül cuşeyler
Çekilen derdü gamı cümle feramuş eyler
Bir nigehle komadı derdimi takrire mecal
Çeşmi mestin nice gûyaları hamuş eyler
Kıl hazer alma sakın âşıkı zarım ahın
Seni bir şuhı sitemkâra felek duşeyler
Hâlei mâh gibi sineye çekmiş mihri
Bezmi vuslatta o kim yâri deraguş eyler
Sen hemen gülşeni hüsnünde figan et çü hezar
Fitnata derdi dilin belki o gül gûşeyler.

Fitnat, yalnız şiirile değil, devrinin iki mühim adamı olan Koca Ragıp paşa ve şair Haşmetle kendi arasında geçen mülatafelerile de tanınmıştır. Fitnatın zeki, zarif hazırceveap bir kadın olduğunu gösteren bu cinaslı, nükteli mülatafeler, umumiyetle pek açık olmasına rağmen halkın hoşuna gitmiş, hafızalarda yerleşmiş ve bazıları bu güne kadar yaşamıştır.

ÂŞIK NAİLİYE DAİR

Sazını eline alarak diyar diyar gezen (ozan) ların çokça yetişdiği Konya, Sıvas, Kastamonu, Kayseri gibi ellerde gezenler bilirler, ora halkının dilleşmelerinde bile kulağa hoş gelen secili cümleleri, sempatik hecelerile nükteli sözleri vardır.

Ana yurdda yetişmiş dağlı sanatkârlardan son nesle ulaşmış ve bu gün turfanda kabilinden sayısı az kalmış olanlardan birisi de Ilgazlı « Âaşık Naili » dir. Onu bir kaç sayı evvel yine bu sütunlarda tanıtmağa çalışmış, dağınık ürgütlerinden (eserlerinden) bir kaçını birden ulusal savaş sıralarında söylediği destanile birlikde kendi dilinden yazmışdım.

Şurada yine ondan duyduğum usta mallarından [1] söz gelimi Kastamonulu Kemalî ve Meydanî, Kayserili Seyranî, Geredeli Figanî, Tokatlı Gedayî gibi ünlü ozanların diyişlerinden örnekler alacağım. Bu parçalar şimdiye kadar çıkmış olsun olmasın, her halde Halk Bilgisi denizine ufak bir su sızıntısı kabilinden olsa bile elbette faydalı olacakdır, bu su sızıntısı dağlardan, ormanlardan geçerek epeyce süzülmüş ve özünü kaybetmemiş olmak yüzünden ayrı bir bakımı vardır.[1] Deyişlerini Nailinin ağzından yazmak istediğim bu meydan şairlerinin [2] (su paralarını) [3] elde etmek bir zaman ve iş meselesi olduğundan, Nailinin hafızasına depo ettiği bu deyişlerle belki yazılı olan bazı asıllarını elim değipde karşılaşdıramadım.

[1] Bu tabir âşıkların çok kullandığı bir sözdür. Başka âşıkın deyişlerine usta malı diyorlar.

[1] Kanaatimce şimdiye kadar derlenerek neşredilen ümmî halk şairlerinin ürgütleri bilgin ellerde muhakkak işlenmiş, ya vezninde sakatlık bulunarak düzeltilmeğe çalışılmış, yahut ta şairin nede olsa beceremediği bazı noksanlıklar ikmal edilmişdir. Bence gerek halk edebiyatı bakımından olsun, gerekse musiki bakımından olsun, aranılan bu gibi ürgütleri oldugu gibi, aslına dokunmadan, ıssının serbest ruhunu bozmadan berkitmek lazımdır. Tahliller ve tenkitler ayrıca yapılmalıdır.

[2] Âşık Nailiye göre şair iki kısımdır. Biri meydan şairi ki, ümmidir, düşünmeden söyler. Diğeri kalem şairidir ki düşünerek, kılı kırk yararak yazar.

[8] Su pare, divan, cüzü ve cönk manasına gelir.

Müverrihler ve tezkireciler, Fitnatı edebiyat tarihimizde rastadığımız kadın şairlerin başında sayarlar. Birdenbire doğru görünmiyen bu hükme diğer kadın şairlerin eserleri tetkik edildikten sonra inanmamak müşküldür.

Mehmed Halid Bayrı

Mehazler: Cevdet tarihi, Fatin tezkiresi, Esami, İlmiye salnamesi, Şair hanımlarımız, Osmanlı müellifleri, Yeni mecmua.

Âşık Nailî, 304 yılında 23 yaşında Geredeli Figanî ile deyiş gezginlikleri yaparken bir sırasında Figaniye:

— Usta senin emsalinde kaç şair var? diye sormuş. Figanî, gülerek ve elile iki işareti yaparak:

— İki tane kaldık at kulağı gibi oğul, diye cevab vermiş.

Nailî bunca şair bolluğunda at kulağı gibi iki tane kalmağı ve hele bu ikincinin kim olduğunu öğrenmeği pek merak ettiğinden:

— O bir kim usta, diye sualini üsteleyince, Figanî:

— Biri ben, biri de Beşiktaşta arzuhalci Gedayidir, var git, onun da elini öp, diye öğütlemiş.

O zaman Nailî Gedaiyi de arayıb bularak elini öpdüğünü, hayır duasını aldığını söylüyor.

Nailinin Gedayiden en çok beğendiği deyiş şudur:

Güzeller serveri servi bülendim
Salın reftara gel yasemenlikde
Görmedi dideler canım efendim
Sen tek bir güzel gülbedenlikde.

**

Bülbül âşıkınam dinle figanım
Arttırdı gün begün narı suzanım
Otur havzun kenarında sultanım
Sıkılırsa canın gez çemenlikde.

**

Eyle bezme teşrif ey çeşmi afet
Bu şeb hane halvet eylersin rahat
Baş üzre yerin var teklif ne hacet
Sen bir gülsün durma bu dikenlikde.

**

« Gedayî » âşıkam ey cemali nur
Pertevi hüsnüne gel olma mağrur
Bu âlemdir senden üstün bulunur
Lutfeyle sevdiğim kalma benlikde.

Gedayiyi Nailî, ak sakallı, nur yüzlü, orta boylu olarak tarif etmekde, zamanında yazdığı arzuhallerin aid olduğu yerlerde çok tesirkâr olduğundan, her kesin arzuhalini ona yazdırmakda olduğundan bahs etmekdedir. [1]

Nailî Geredeli Figaninin güneş görmedik dediği bir kaç parçasını, «onun en beğendikleridir» diye bana yazdırırken ne de olsa ustasına karşı hayranlığını teyit etmekde devam ediyordu.

Güzellikde bir emsalin bulunmaz serfiraz dilber
Mülûkâne eda etvar olan nevrestenaz dilber
Keman kaş üstüne kumral avruka [2] uymuş
Mubarek cismi pakin penbe gülden has beyaz dilber
Kaşınla kirpiğin olmuş müsehhar hüsnüne meftun
Efendim ahseni takvimine eyler niyaz dilber
Beni medhü sena etti deyu incinme sultanım
Sana bu muhtasardan muhtasar vallahi az dilber
Figanîves nice âşıkların vardır aman şahım
Beni de defterinde mücrim edna banında yaz dilber.

Bir koşması :

Şunda üç dilbere gönül düşürdüm
Biri esmer biri beyaz biri al
Pervaneler gibi ciğer pişirdim
İkisi gül sünbül biri gonca dal.

---

[1] Gâdayi Âşık Nailinin söylediğine göre 317 de doğmuşdur. Ölümünü bilmiyor, yalnız karacaahmede gömüldüğünü hatırlıyor.

[2] Avruka, zülf demekdir, bütün halk deyişlerinde çok geçer.

Birinin cemali bedirlenmiş ay
Birintn kaşları kurulu ok yay
Birinin benleri aklım aldı hay
Biri Behram biri Hamza bir Zal

Birinin ruhları gülşeni zinet
Biri fişne kiraz kevserü şerbet
Biri hakikatta meyvei cennet
Biri halib biri sükker biri bal. [1]

Boyu bosu yosma fidan üçü bir akran
Nazardan saklasın hazreti yezdan
Hakipaylerında Figanî kurban
Anlar can almağa olmuş kabzımal.

Bir başkası:

Bir güzel sevmişim emsali yoktur
Gözleri kudretten . . . .
Sevdiğim bir tane mefunu çoktur [2]
Âşıkların ibret nazargâhıdır.

Hatadan saklasın cenabı bari
Duayı hayırla ederim zari
Dünya benim olur görünce yâri
Karanlık gönlümün şemsü mahıdır.

Anda mevcut mahbubluğın nişanı
Şübhesiz hazreti Yusufı sani
Sorarlarsa şu mah kimin civanı
Söylen Figaninin padişahıdır.

Başka bir koşması:

Bağban olub har içinde bir gülü
Niçin büyütmeli koklamayınca
Olduğumçin ben o gülün bülbülü
Durub derunumda saklamayınca.

Türlü meyve ile dikdin bir bağı
Gülü olan bilmeli bülbülü zağı [3]
Ayaklara düşer geçerse çağı
Vaktinde meyvesin koklamayınca.

Figanî er olan tutar bastonu
Dost yoluna sermelidir postunu
Günde beş on defa gönül dostunu
O nasıl dost imiş yoklamayınca.

Figaninin bir de kısa muamması: [1]

Bir muamma söyledim ârif bilir esrarını
Başı yüz on bir ayağı gösterir seyranını
Bir ağızda otuz iki diş var anlarsan rümuz
Otuz iki esnafın pirinden al haberini
Ey Figanî bu muamman . . . . . .
Mamur olsun tez bulunsun takalım tekrarını.

Nailî Figaninin bir de manisini beğeniyor :

Adam aman yüz davar
Doksan dokuz yüzde var
Öpülecek el de var
"Tu„ diyecek yüz de var.

Nailinin âşık olarak meydan almasında, belki de birinci derecede rol almış ve ona « Nailî » mahlasını vererek âşıklığın seremonik özelliklerini öğretmiş ve sırtını sıvazlıyarak :

— Haydi yolun açık olsun evlad, diye uğurlamış olan Kastamonulu Kemaliye Nailinin özel bir saygısı vardır. Nailî, adının Kemalî tarafından değişdirilmesini şöyle anlatıyor:

« İptida Ruscuklu bana Şükrü mahlasını vermişdi. Kemalî bu adı beğenmedi. Üç kâğıda ayrı ayrı Nailî, Müradî ve Şükrü yazdı, fesimi alarak içine koydu ve bana çek dedi. Bu suretle ben Naili çekdim

[1] Halib: taze sağılmış süt. Anadoluda bazı yerlerde inek doğurduktan sonra ilk süte (ağız) derler.

[2] Âşık Nailinin nazarı dikkatini bu mısraın güzel cinasına çekdim, ucu allaha kadar gider dedi.

[3] Zağ, karga demektir.

[1] Figanî bu muammayi Safranboluda kemer kahvede asmış ve Seyid Mustafa dayı adındaki yerli bir şair tarafından çözülmüştür: (Kahve) Nailî muammayi şöyle tarif ediyor: Mumma beş beyit veya yedi beyit içinde ârifin gizlenmiş bir sözüdür.

ve böylece adlandım... Figaninin sonra elini öpdüğüm zaman bana, sana bu mahlası kim verdi, diye sormuşdu. Ben de Kemalî verdi, dedim.

— Eyi dedi, başka âşık verseydi değişdirirdim, mademki o vermiş, kalsın.

Figaninin bile takdirine uğramış bir âşıkdır diye ona çok derin bir sempati besliyen Nailî Kemalinin meşhur Derdlinin :

Sevda kıvılcımı aşkın ateşi
Geldi ciğerimin başına düştü

doğuşlu koşmasına benzer olan şu koşmasını ve diğer aşağıya yazdığım parçalarını çok seviyor :

Zülfü sevdasile bu halkı âlem
Her biri bir türlü davaya düştü
Ol noktayı bayi bilmiyen adem
Manayi zahirde kavgaya düştü.

Müjgânların susamıştır kanıma
Halka zülfün takup çün gerdanıma
Ateşi aşkını saldım canıma
Sanki bir yıldırım binaya düştü.

Sekahüm camını içen âşıklar
Can gözünü candan açan âşıklar
Dünya ve ükbadan geçen âşıklar
Kemalî hikmeti mevlaya düştü.

Bir başkası :

Dedim dilber niçin cefa edersin
Dedi güzellerde böyle âdettir.
Dedim ağyar ile sürersin sefa
Dedi tahkik âşıklara nisbettir.

Dedim benim ile eylesen ülfet
Dedi simü zersiz olmaz muhabbet
Dedim malım canım senin ey afet
Dedi inanmazım kuru sohbettir.

Dedim Kemaliyi ağlatma yârim
Dedi âşıkımı ağlatmak kârım
Dedim hiç kalmadı sabrü kararım
Dedi sabrın sonu istirahattir.

Güzel bir kalenderi :

Bir meykedenin postuna gencim seriverdim
Yek bade için sakiye canü seri verdim
Birlikte muhabbet ederek saki elinden
Aldım dolu cam sonra tehisin geri verdim.

Öldürdü beni şivei güftar ile nazı
Can aldiyerek destine ben hançeri verdim
Mest olma sırası açılıp babı sehavet
Çözdüm kemeri yüklüce simü zeri verdim
Birşey komadım saki yoluna nice encam
Variyyetimi cümle «Kemalî» veriverdim.

Diğer bir koşma daha :

Güzel senin billur gibi gerdanın
Dişleyemedim dişleyenler dişledi
Rahme gelip dedi tiri müjgânın
Sinem üzre gör ne cefa işledi.

Âşıkı ağlatma budur niyaz yârim
Severim güzeli yoktur inkârım
Tuzak kurdum sayd etmeğe şikârım
Bir takım rakipler geldi kışladı. [1]

Âşık ağlatmakta olmuşsun ustad
Kimini şad edip kimini naşad
O dinsiz imansız gamzesi cellad
Sen değil Kemalî çoğun şişledi.

Nailinin « 308 »e kadar sağdı dediği Kastamonulu Meydani de Kemalinin can ciğer arkadaşı imiş. Meydaniden sevdiği parçaları alıyoruz :

Fiahsenüttakvim insana celil
Ayette aşikâr buyurmadı mı
Elilmü noktatün remzini ey dil
Sahibi zülfikar buyurmadı mı ?

Kimine dert verip saldı mateme
Kimini Süleyman etti âleme
Velakad kerremna beni ademe
Hakkında girdigâr buyurma dımı ?

[1] Kışlamak : Kovmak, kaçırmak, ürkütmek gibi manalarda kullanılır. (Tavukları kışaladın mı ?) gibi.

«Meydanî» desinler ko sana nadan
Sakın her kelama uzatma zeban
Selametülinsan fihıfzıllisan
Ol faili muhtar buyurmadı mı?

Meydaniden :

Biz şahı vilayet leşkerleriyiz
Ebed ayrılmayız yoldaşımızdan
Güruhu nacinin kemterleriyiz
Feragat gelmeyiz haldaşımızdan.

. . . .

. . . .

Üç mahalde ser kesmişiz hak için
Kumandayı aldık binbaşımızdan

Meydanı hünerde kallaşlarız biz
Akıl fikir ermez sırdaşlarız biz
Her renkden görünen nakkaşlarız biz
Kimse nakş alamaz nakkaşımızdan.

Kayserinin Deveciler köyünden Seyranî de Âşık Nailiye eserlerini ezberletdirecek kadar bir sempati yapmış şairlerdendir. Çok hoş bir kaç parçasını yine Nailiden dinlediğim gibi yazıyorum.

Muhabbet küpünün olsam şarabı
Yâr beni doldurub içer mi bilmem
Mağmur olsun deyu gönlüm harabı
Bir mimar eline geçer mi bilmem.

Bülbüle gül yarar deveye diken
Maşukdur âşıkın boynunu büken
Tarlasına haram tohumu eken
Helâl mahsulunu biçer mi bilmem.

Kimi mevtasına kefen biçmiyor
Kimi helâl malın yiyib içmiyor
Kelp iken kelp yavrusundan geçmiyor
Tanrı Seyraniden geçer mi bilmem.

Yine Seyraniden :

Dinim islâm selâmetim imanım
İkrar dil ile sözümde buldum
Allah bir resul hak yokdur gümanım
Hidayet nurunu özümde buldum.

Hak mamur eylesin gönlün harabı
Cana can bahş eder tene turabı
Nuş ettim ezelden aşkın şarabı
Sanma çubuk ile üzümde buldum.

Yarabbi Seyranî yoldan azmasın
İblisi düşürmiye kuyu kazmasın
Keramen kâtibin yazsın yazmasın
Ben yüzüm karasın yüzümde buldum.

Bir başkası:

Emri hak bizleri dil dolandırır
Feleğin işine hile olur mu
İnsanı gafletten aşk uyandırır
Bize bundan özge çile olur mu ?

Okuyub hıfz ettik biz yârin adın
Sundu ağzımıza lezzetle tadın
Biz şahlar şahının yedik tokadın
Bize sair yüzden sille olur mu?

Seyranî seyr ettim bir pir ademi
Ne devlet ki bulur ekser ademi
Kapdan kaba koyar takdir ademi
Öyle olmayınca böyle olur mu?

Âşık Nailinin hafızasına biriktirdiği usta malı eserlerin yazılmasına devam etmek belki de sahifeler doldurur. Söz gelimi Âşık Nailî Aynı zamanda musiki bakımından da tetkike değer bir mevzudur. [1] Sazını yetgin bir ustalıkla çalamamakla beraber musiki duygusu ve doğu musikisinin tekke ve halk yüzü bakımından oldukca bilgisi vardır. Herkes bilir ki, âşıklar sazlarını çalıp dinletmekden ziyade deyişlerine kuvvet vermek, hafızalarını kurcalayib şiirleri sıralıyabilmek, vakit kazanmak için sazlarını boş yerleri doldurmak maksadile çalarlar. Onlar muayyen bir kuralın esiri olmuşlardır. Türkü dahi olsa resitatif bir çeşni altındadır. Koş-

[1] Bartın memleket gazetesinde halk sazları ve yerli musikiciler hakkındaki yazımda ondan da etraflıca bahsettim.

İSTANBULDA HALK SANATLARI

Sedefcilik

Sedef, midye kabuğu gibi çanak halinde Ciddeden, İngiltereden, Almanyadan gelir. Ciddeden gelenlerin altında pis kabuklar bulunduğundan dört tane bir okka gelir, diğerlerinin sekiz tanesi bir okka gelir. Bunların muhtelif nevileri vardır : « Godviç » ler meneviştir. «Arusyak» lar daha ziyade menevişlidir. Kıymetleri de fazladır. «Çöp» denilen sedefler siyah ve çok parlak olurlar.

Sedef ağaç üzerine kakılarak işlenildiği gibi muhtelif renkteki sedefler birbirine karıştırılarak bir nevi muzayık da yapılır.

Sedef, bağa, manda boynuzu ve kaburgaları, fil dişi, kemik, abanoz gibi diğer mevat ile de karıştırılarak işlenir.

Sedef ile işlenen eşyanın başlıcaları pencere kanadı, kapı, mahfil, kürsü, rahle, cami ders tahtası, paravana, sandık, çekme, yazıhane, masa, kütüphane, kavukluk, ayna ve perde kornişi, koltuk takımı, türbe şebekesi, nalın ve saire.

Kondurma :

Ceviz ağacı oyularak içine sedef gömme usulüne kondurma denir. Gömülen kısma sedef, tutkal ile yapıştırıldıktan sonra ayrıca makkap ile ortasından delinerek sarı dökme çivi ile ağaca iliştirilir.

Bundan maksat sedefin bilahare düşmemesini temindir. Bu işler sedefle yapıldığı gibi kemik, fil dişi, manda kaburgalarından da yapılır.

Muzaik :

Bu işler muzaik ile birlikte kullanılır.

Muzaik için kalay alınır. Abanoz kütüğünden istenilen kalınlıkta yaprak biçilir. Kalay eritilip yaprağın şekline göre tahtadan yapılmış bir kalıbın içine dökülür. Bu safha halindeki kalay silindire verilir. Kesilen yaprağın kalınlığına indirilir.

Fil dişi de aynı o kalınlıkta kesilir. Bu yapraklar birbirlerine ya-

---

maları bile besteli ve ritmik bir şekilde çalıp söyliyenler pek azdır. Bu cihetle ünlü ozanlar arasında saz çalmakla da ün almış bir kaç âşık sayılabilir. Söz gelimi ermeniden dönme Cihanî [1], Karamanlı Hasan Hüseyin, Konyalı Şem'î ve yetişdirmesi Sururî ve yine Konyalı İbrahim, Parmaksız diye anılan meşhur Cemalî, Cevlanî ve Hikmetî gibi ozanlar, zamanlarında sazlarını sözlerine uydurmuş sanatkârlar sırasına girmişlerdir.

Gerisi var

S. Yaver Ataman

[1] Cihanî, sazını çok yetgin bir ustalıkla çalan ve çalarken parmakları gözükmiyen bir ozanmış. Bunu bana Nailî de söyledi.

pışdırılır. Bunlardan beş tanesi bir arada olursa hemir, üç tanesi bir arada olursa sıra denir. Hemirin kesilmeden evvelki halde takımına kol denir. Hemirler, yahut sıralar, istenilen şekilde kesildikten sonra tekrar birbirlerine yapıştırılır. Bunlardan takoz halinde muzaik bağlanır. Bu takozlarda kesilerek muzaikler çubuk denilen şerit haline getirilir.

Yeni dekupajlı usul :

Bu usulde evvel emirde sedefler kesilip düzeltildikten sonra yan yana alıştırılarak muntazam bir şekilde bir kâğıdın üzerine dizilir. Bu tertip, istenilen resme göre değişir.

Dizilen sedef abanoz kaplamaya, yahut bağaya yapıştırılır. Aralarında kâğıt bulunur. Bu şekiller kıl destere ile kesilir. Bir tanesi iki tane olur. Biri erkektir, diğeri dişidir. Eski usulde sedefler ayrı ayrı kaplamaya yapıştırılır. Bundan maksat kesildiği zaman sedefin kırılmamasını temindir. Resim sedeflerin üzerine yerleştirilir. Kıl destere ile kesilir. Kesilen kaplamanın ayrılması için kaplama sedef ile birlikte suya konur. Tutkal kendini koyuverir. Sedef alınır, kaplama atılır ve bu suretle istenen şekil meydana çıkmış olur.

Şekiller ve isimleri :

Baklava. Baklava şekline arpa, yarısına deve dişi denir.

Altı baklavanın birleşmesinden hasıl olan şekle altı arpa denir.

Altı arpaların arasında kalan altı köşeli şekle gül denir. Güller evvelce manda boynuzundan, bağadan, yahut abanozdan yapılırdı.

Altı arpaların uç kısımlarına doğru gelen yerlerine sedeften dişler konacak olursa bunlara dişli altı arpa denir.

Çarşı :

Çarşı denilen dört köşe sedeflerle işlenmiş işlere Satranç denir. Bunların büyük ve küçük dört köşeleri vardır. Büyüklere de, küçüklere de sedef, kemik işlenir. Yalnız arada kalan müstatillere bağa, boynuz ve saire konur. Bu müstatillere yarım çarşı denir.

Çarşı şeker pare :

Dört müsellese ayrılan her murabbaın karşılıklı iki müsellesine sedef, diğer iki müsellesine bağa, abanoz koymak suretile işlenir. Bağa konarak işlenmesi daha makbuldür.

Konacak bağa evvel emirde cam ile temizlenir. Altına verilecek renge göre ve ekseriya kırmızı ile boyanır, yahut has altın yaldız yapılır.

Camilerde bağaların altına tamamen has altın yaldız konmuştur. Zaman geçdikçe bu renkler daha ziyade tatlılaşır.

Aletler :

Sedef cam çanak iken zenberek destere ile kesilir.

Kıl desteresi mevcut olmıyan zamanlarda çeşitli eğeler kullanır-

lırmış. Tezgâhın önüne 6-7 santim yüksekliğinde bir takoz parçası yapıştırılır.

Bir yuva açılır, sedef oraya dayatılarak elde saman eğesi ile eğelenir. Bu suretle istenilan düzlük ve kalınlık elde edirilmiş. Mengeneye ağaçtan bir çivi bağlanır. O çiviye dayatılarak ufak eğelerle bir köpek resmi, çiçek, tura arabesk çeşitler yapılırmış.

Zemin bıçkısı, yahut zenberek destere, oyma yapmak için makkap ile delik delindikten sonra kullanılan el desteresidir.

* *

Çinicilik

Çinicilerin maddei iptidaiyesi birinci derecede çakmak taşı ve kildir. Çakmak taşı değirmende su ile öğütülür. Toz haline gelir. Suyun altında teressüb eder. Çakmak taşı (Sılex, gnarz) tozu yüzde yirmi nisbetinde yağlı kil ile hamur haline getirilir. Bu halitaya maya toprağı denir. Bu işte kullanmak için beyaz kil iyidir. İstanbul etrafında kil vardır. Mıhaliçten gelen kil evvelâ yeşıldir. Pişince beyazlanır.

Maya toprağı kalıplara basılır, vazo, saksı, desti gibi şeyler çarkta işlenir. Duvar çinileri için çarka lüzum yoktur. Bunlar gönye ile kesilir. Yapılan parçaların sathı tesviye edılmek ve renkleri mütecanis bir hale gelmek için üzerine badana sürülür. Badana yine aynı hamurun sulandırılmasından husule gelir. Badanadan sonra resimler boyalı olarak yapılır. Boyalar şiddetli ateşe dayanacak madenî tozlardan yapılır. Vazo, saksı ve testi gibi şeylere Avani ismi verilir. Bunlar iki defa furuna girer, birinci defa furuna girip pişirilmesine Ham pişki (biscuit) denir. Duvar çinilerinin iki defa pişmesine lüzum yoktur. Resimleri yapıldıktan sonra bir defa pişmesi kâfidir. Resimleri yapılmış olarak furundan çıkan çini mamulâtına (Sır) veya (Sırça) sürülür. Sır veya sırça eskiden şöyle yapılırdı: Kurşun yakılarak humuz toz haline getirilir. Bu toza çakmak taşı tozu karıştırılır. Çakmak taşı tozu yerine yanmış, kum haline gelmiş çakmak taşı da karıştırılabilir. Buna bi karbobonat de sud de ilâve edilir. Bu halita furunda piştikten sonra cam haline gelmiş olur. Sırın cam haline girmesi için 1000 dereceden ziyade hararet lâzımdır. Sır fırın içinde (Yalak) denilen yerde bu harareti bulur. Yalak fırının yalımının (Alev) geçtiği yerdedir. Külçe burada cam haline gelir, yalaktan çıkarılır, soğutulur, katılaşır, yeşilimsi seffaf bir renk alır. Döğülerek toz haline getirilir. Bulamaç halinde suluca buğday unu ile sırça tozu karıştırılarak beraber suluca yuğrulur. Fırından çıkan çini parkaları üzerine sürülen sır budur. Üzerine sır sürülmüş olan ham pişki çini parçaları fırında pişirilir.

Fırın sekiz saat kadar yanar, bu sekiz saatin ilk üç saatine tütsü denir. Tütsü esnasında fırının

harareti çok yüksek değildir. Üç saatten sonra hararet yükseltilir. Bu yükseltmeye (Alev kaldırmak) denir. Yüksek alevle çiniler altı yedi saat pişer. Parçaların üstündeki sır erir. Bu hali usta (sırça sulandı) cümlesile ifade eder.

Hararet az olursa (sır gelişmez), yani sır eriyerek çiniye kaynamaz. Fırın altı saat alev kaldırılmış olduğu halde yandıktan sonra fırının sureti mahsusada yapılmış deliğinden içeri bakılır. Usta (Sır gelişti) der. Fırının üst kapısına yakın bir yere bir iki fincan konmuştur. Bunlar çinilerin layıkile pişmiş veya pişmemiş olduğunu görmek içindir. Bunlara Çeşni denir. Mallar fırında layıkile pişmiş ise usta bunları (Şampur) denilen çengel ile fırından çıkarır. Fırından çıkan mallar ancak 48 saatte soğur.

(Şaplak) kulpsuz, geniş, küçük kâseye benzer kahve fincanı demektir.

* *

Savatcılık

Gümüş ve altın üzerine oyularak içi savat denilen siyahımtırak bir halita ile doldurulmak suretile tezyinat yapılmasına savat işi denir. Türk memleketlerinin kısmı azamında bu sanatı görüyoruz. En ziyade Türkistan, Dağıstan ve Kafkas cihetlerinde yapılır. İşleri ile en meşhur olan yer Şirvandır. Bundan sonra Erzurum ve Van işleri gelir. Bu sanat Bağdada kadar intişar etmiş ve Kûtülamarede fevkalâde ince eserler yapılmıştır. Lûgatlerde Savat kelimesinin arabca da karalama manasına olan Sevat kelimesinden geldiği yazılı ise de menşei tamamile Türk olduğundan şüphe olmıyan bu sanatın ismini yine türkçede aramak lâzımdır.

Türkçede « Savat » kelimesi nehirlerde hayvanlara su vermek için ayrılmış ve su vermeğe yarar oyuk yerler manasına gelır. Savak kelimesi de aşağı yukarı aynı manayadır, yani suları muhtelif cihetlere sevketmek için yapılan bölüm havuzlarına denir.

Bu kelimelerin ikisinin de suvarmak kelimesinden geldikleri muhakkaktır. Üç nevi savat vardır. 1. Düz savat 2. Tırtıllı savat 3. Şikâf.

Düz savat, yani zemini tezyinatsız sade parlak gümüş veya altın olan tarzdır ki, bunda tezyinatı yalnız savatlı siyah kısımlar teşkil eder.

Tırtıllı savat zeminine oyma olarak tezyinat ve tırtıllar işlenmişdir. Şikâf tarzında da zeminine kalemle oyma tezyinat yapılmıştır.

Türkiyede savat yalnız gümüş ve altın üzerine yapılır. Bakır ve pirinç kullanılmaz. Bu işte yapılan eşyalar sigara ve tütün ve enfiye tabakaları, çubuklar, ıtrıyat çekmeceleri, bastonlar, düğmeler, kuşak tokaları, su kadehleri ve buna mümasil diğer eşyalardır.

Tezyinat yapılan savat maddesi müsavi mıkdarta bakır, kurşun ve gümüşle bunların mecmuunun dört

ARGO LÛGATI VE HALK TABİRLERİ

İstanbul Halkevinin Edebiyat ve Tarih komitesi üyelerinden Bay Mehmet Halit, bu adla yeni bir kitap çıkardı. Ötedenberi Halk Bilgisile uğraşan Mehmet Halidin bu kitabı, gene Halk Bilgisine dair olan başka eserleri gibi folklor bakımından çok faydalı bir eserdir. Gelgelelim, eksiktir; hem de çok eksik.

Hoş, bunların tamamını ortaya koymak pek uzun vakit, pek uzun ömür, bir hayli de masraf işidir; zira bizdeki argo ve halk tabirleri saymakla, yazmakla öyle pek kolay kolay biter tükenir şeyler değildir. Böyle olmakla beraber Mehmet Halit, eserini ortaya çıkarmadan önce eğer biraz dişini sıkıp biraz daha gayret etmiş olsaydı bu kitabı elbette daha olgun, daha şişkin olarak bize sunabilirdi. İçinde argosu pek az, halk tâbirleri daha çok olan bu kitabı okuduktan sonra bir iki gün, şöyle kendimi bir yokladım; bunlara dair angılarımı (hatıralarımı) şöyle bir kurcaladım; sonra bir de defterime baktım ki, bu kitabın dışında kalmış yüzlerce (halk tâbiri)ve(Halk tekerlemesi) ile iki yıl önce (Haber) de çıkarmış olduğum beş yüz kelimelik argo lûgatından başka yeniden yüz kadar argo daha kaydetmişim.

Fakat acaba, bu benim sonradan kaydettiklerim ile de argo ve halk tâbirleri bitmiş oluyor mu, dersiniz? Ne gezer? Kimbilir henüz benim de angıma gelmiyen daha böyle nice kelime ve sözler vardır. Sonra argo olsun, halk tâbirleri olsun, bunlar hep oldukları yerde sayan şeyler değillerdir ki... Bunlar da âdeta bir çeşit modaya bağlıdır, bakarsınız, dünün, evvelki günün bir argosu, bir halk tâbiri bugün modadan düş-

---

misli kükürtten mürekkep bir halitadır. Bunlar bir puta dahilinde morumtırak siyah bir renk alıncıya kadar ateşte eritilir ve külçe halinde muhafaza olunur. Savat yapılmak için sanatkâr evvela altın veya gümüş üstüne yapacağı resmi kalemle çizer ve o resmi tığ ile oyarak siyah olacak yerleri çukur olmak üzere kazar ve hazırlar. Savat evvela bir havanda toz haline getirilir ve berrak oluncıya kadar tabakta yıkanır. (Cyanure de podassium) ü suda halledip bu mahlülle ıslatarak bir çamur haline getirir. Bakır bir ufak kaşık ile lâzım geldiği kadar bu hamurdan alarak oyukların içine yerleştirir, üzerine hamlaç ile alev üfleyerek savatı eritir. Fakat altındaki gümüş veya altın zeminin erimemesi için hararetin derecesini idare eder. Bu macun derhal mavi bir mine halinde oyuklara yayılır ve soğuduktan sonra cilâsı yapılır. Bu cılâ için bir deri ve Tarabulus toprağı dedikleri bir toz kullanılır kı, bu da bir iki damla zeytinyağı ile ıslatılarak sürülür.

***

"İSTANBUL ARGOSU VE HALK TABİRLERİ„ MÜNASEBETİYLE

«Halk Bilgisi Haberleri» mecmuasında İstanbul halk tabirleri ve darbımeselleri üzerindeki tetkiklerini okuduğumuz Bay Mehmet Halit, bu isim altında, türk lexicologie'sinin en meraklı bir bahsine ait mühim bir eser neşretti. Muharrir, gerek Türkiyede, gerekse ecnebi memleketlerde bu mevzu etrafında çıkan eserlerin hepsinden istifade etmiş, fakat bu istifade bizzat işittiği kelimelere mâna ve misal aramak şeklinde olmuştur. Müellif eserini, başlangıçta yazdığına göre, 1927 yılından 1932 yılı sonuna kadar Yedikule, Samatye, Aksaray, Yenikapı, Kumkapı, Galata, Tophane ve Kasımpaşa semtlerinde topladığı iki bine yakın tabiri alfabe sırasile dizerek meydana getirmiş, kendi kulağıle duymadığı hiç bir sözü kitabına almamışdır. Bunun içindir ki, argoya ve halk tabirlerine ait olmak üzere evvelce çıkan eserlerde, Bay Halidin kitabında bulunmıyan pek çok sözlere rastgelinebilir. Fakat müellif kendisinin işitmediği sözlerin bugün ortadan kalkmış olabileceğini düşünmüş ve evvelce çıkan eserleri kopya etmek, yahut hepsini bir araya toplayıp, kelimelerin tarihile alâkadar olmıyan bir kitap yazmaktansa muayyen bir devrin dilini tesbit eden chronologique, ilmî bir eser hazırlamışdır.

Mikhail Mikhilov'un 1930 da çıkan «Türk - Osmanlı argosu ve halk tabirlerine ait malzemeler» isimli küçük eseri, Fikri efendinin 1889 da çıkmış bulunan «Lûgatı Garibe» sini tamamen içerisine aldığı halde Bay Mehmet Halidin kitabı baştan aşağıya kadar şahsî tetkik mahsulüdür. Meselâ, bu eserlerin her ikisinde de bulunuan «keş etmek»

---

müş, onların yerine bambaşka, yepyenileri çıkmıştır. Meselâ bundan yirmi otuz yıl önce çok söyliyenler için (çenesi düşük), yahut (çene değil mübarek iplikçi karının makinesi) denildiği halde, sonraları bu gibi çok söyliyenlere (tıraşçı) lâkabı takılmış ve sonra (tıraşçı) tâbiri de modadan düşüp yerini gramofona terketmiş, böylelikle evvelki günün (çenesi düşük)leri ile dünün (tıraşçı) larına bugün (gramofon) denilmeğe başlanmıştır. Gene evvelki günün (şişman bakkal) ı, (yağ tulum) u ve dünün (şamandıra) sı bugün (amcabey) olmuş ve geçmiş yılların (kısır mandıra) sı, (Kuru çeşmesi) de bugün (baloncu) (kadro harici) gibi yeni tâbirler karşısında unutulmağa yüz tutmuştur. Yenileri şimdilik bir tarafa bırakırsak Mehmet Halidin kitabına giremiyen argo ve halk tâbirlerinin en antika ve en gülünçlerile yakında okuyucularıma çok hoş, çok eğlenceli ve karikatörlü bir geçit resmi, bir sessiz sinema göstereceğimi sanıyorum. **Osman Cemal Kaygısız**

(= ilzam etmek, mahcup etmek) kelimesi, Bay Mehmet Halidin eserinde yoktur ve müellif bu kelimeyi almadığına çok iyi etmiştir. Çünkü bu kelime, zannıma göre, bugün unutulmuş, daha doğrusu «ekşitmek» şeklini almıştır. Halbuki aynı eserde saf, aptal, aval, akılsız manalariyle «keş» kelimesi mevcuttur ki, bu kelime yukarıda ismi geçen lûgatlerde de bulunuyor. Şurası doğrudur ki, keş kelimesi bugün kullanılıyor, lâkin keş etmek (= techil etmek, mahcub etmek) unutulmuş ve étymologie populaire saikasile kelime ekşitmek şekline girmiş, «ekşi» kelimesile sun'î bir rabıta peyda ettikten sonra — mürekkepten basite gitmek suretile — ekşimek sözünü doğurmuş. Zaten eğer ekşimek sözü «ekşi» den çıkmış olsaydı sémantique bakımından manası, üzülmek, canı sıkılmak, müteessir olmaktan ibaret bulunurdu. Bay Mehmet Halidin kitabında keş etmek sözü olmadığı halde — tahmin edildiği veçhile — ekşitmek ve ekşimek kelimeleri burada malûm manalarile yer almışlardır.

Bay Mehmet Halit, İstanbul argosunun bu gün konuşulan şeklini zaptetmiştir. Eğer tarihteki argoyu tesbit etmek isteseydi, bütün ömrünü bu uğurda harcaması lâzımgelirdi. Çünkü eski devirde Türkiye argosunun, hatta yalnız İstanbul argosunun neden ibaret olduğu meçhuldür. Asıl argonun, gizli faaliyetlerde bulunan insanların aralarında konuştukları karışık işleri hemşerilerine hissettirmemek için ihdas ettikleri gizli bir dil olmasına nazaran bu nevi insanlar yer yüzünde yaşamağa başladığı, daha doğrusu cemiyet teşekkül edip şahsî mülkiyet teessüs ettiği günden beri argo mevcut olmuştur.

Fakat bu kadar eski bir mazisi olan argo, ne yazık ki bizde bu güne kadar zaptedilmemiş, esas itibarile argodan farklı olan «halk konuşması» ile birlikte, halis türkçe cezirleri ve «edebî kelâma mugayir» görünen unsurları ihtiva ettiği için ihmal edilmiştir.

Eski Türk argosu hakkında şimdilik bir şey söylenemezse de halk konuşmasına ait bazı malzemelere populaire eserlerde ve nadiren Divan Edebiyatı mahsullerinde rastgelinebileceğini kabul edebiliriz.

Meselâ, Tutinamenin taş basması nüshasında görülen: «heman ol yadigâr ebnai cinsi olan şegallerin feryadını işittiği gibi...» (sahife: 173) ve: «Ben Hace Sâidi öyle bir aldatırım ki ruhu bile duymaz» (sahife: 195) ibarelerindeki «yadigâr» kelimesi ile «ruhu bile duymaz» tabiri bugünkü halk konuşmasına ait olduğu gibi ifadenin lâubaliliğinden anlaşıldığına göre her halde eserin yazıldığı tarihde de halk diline ait bulunmuş olmalıdır. Son bir iki asırlık devre ait İstanbul argosunun izlerini muhtelif edebî ve mizahî eserlerde bulmak binnisbe kolaydır. Fakat bir makaleden ziyade, en aşağı, bi kitabın mevzuunu teşkil edebilecek olan bu mesele üzerin-

ÂŞIK RUHSATÎ

Baştarafı geçen sayıda

VII

Bir gün Meslekî ile kendi köylerine yakın bir yaylaya uğrayorlar. Bir kaynak başında taze açmış güle benziyen üç kız görüyorlar. Ruhsatî :

Biri kirpiğini süzüp geliyor
Biri tel zülfünü dizip geliyor
Biri yüreğimi ezip geliyor
Ak gül, kırmızı gül ille sarı gül.

Mısralarile bu üç köy dilberinin güzelliklerini ve bu güzelliklerin ruhunda yapdığı sihirli tesirleri sevgili çırağına kapalı olarak tasvir ederken Meslekî de aynı ayakdan « kafiye » söze başlıyor ve kızlara sezdirmeden ustadına aynı dil ile, aynı kalb ile cevap veriyor :

Nevbaharda yaylalara göçülmüş
Pir elinden dolu bade içilmiş
Birbirinden güzel doğmuş açılmış
Ak gül, kırmızı gül, ille sarı gül.

Kızlar, âşıkları tanıyor. Koca Ruhsat gelmiş, diye başına toplanıyorlar :

Toplanup toplanup gelmen yanıma
Zaten yürek yaralıca güzeller
Hakkı severseniz girmen kanıma
Gam yükümüz kiralıca güzeller.

diye yalvarıyor, ama kim anlar; her biri füsunlu bir işve ile etrafını sarıyor, hele âşıkların « sarı gül » diye vasfetdikleri mahzun bakışlı solgun kız, « Ruhsatî »nin gam yüklü gönülüne büyük bir tesir yapıyor:

Mihrî gülün üstüne gül koklamam

Diyen « ahdı bütün » âşık, bu sarı gülü koklamak iştiyakını içinden yanarak hissediyor ve o andan itibaren hayatı yeni bir ıztırab merhalesine giriyor .

Âşık Ruhsat, ihtiyar kalbini dinliyor, hâlâ içinde « Mihrî » nin ateşi var, şimdi de yeni bir aşkın alevinde yanmak, bu nasıl olur ? İki dert bir kalbe sığarmı? Kendini kurtarmak arzusu ile çabalıyor :

Ben eski derdime derman ararken
Yeni dert yazmada meramın nedir
Özü gamlı yüze güler sevdiğim
Gönlümü ezmede meramın nedir.

Lâkin, deli gönül hiç haber anlar mı? İçine derin bir sızı düşmüş; günden güne artan bir « âşk » ile kendini (Fatma) ya doğru çekiyor. Fatma, bu da bir « yaban gülü » , bu da civardeki köy ağalarından birisinin yanında hizmetci .

---

de durmıyacağız. Yalnız son seneler zarfında halkın en teklifsiz mükâlemelerini eserlerine aksettiren Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Aka Gündüz, Mahmut Yesarî, Ercüment Ekrem, Osman Cemal gibi muharrirler sayesinde argonun edebî dile bazı malzemeler verdiğine, öz dil inkılâbı başladığı günden beri bir çok halk tabirlerinin unutulmaktan kurtulduğuna işaret ediyoruz.

Naci Yüngül

Ruhsatî, kısa fasılalarla en çok o köye uğrayor. Her gelişinde « âşıkı sadık » ın halinden anlıyan bir « derya dil » in evinde günlerce konuklayor ve sevgilisinin hayalile uykusuz geçirdiği gecelerin seherinde onu görmek ümidile kaç kere kapısından geçiyor :

Her seherde yol uğrattım kapına
Niceleri yeler idi tapına
Yanakların şevk verirdi yapuna
Al kınalı yârimidin bir zaman.

Lâkin biçarenin uykusuzluğunu gözlerinden okuyan, perişan halliliğini bir soran var mı ?

Bu yaşımda bir aşk düşdü serime
Acab sorup nolmuş da mı demezler
Ben böyle yanarken bakıp cevrime
Belasını bulmuş da mı demezler.

Ama kim ne bilsin , kım ne desin ? Yıne bunu ilk anlamak istiyen « Meslekî » oluyor ve bir münasebet düşürerek.

— Usta diyor, gönlünde « Mihrî » nin mezarı yatıyor, evinde (Mühımme kadın) oturuyor, ya bu yaşda Fatmayi nereye koyacaksın ?

Ruhsatî içini çekiyor :

— Ne diyorsun yavrum, diyor, ben Fatmanın gözlerine vurgunum; o gözler tıpkı Mıhrinin kigibi... Ben bu yosmayı ilk gördüğüm gün (Mihrî) ahü zarıma dayanamamış da, mezarından kalkıp gelmiş sandım, anladın mı ? Biz de anlıyoruz ki, Ruhsatiyi hâlâ Mihrinın hayali yakıyor ve işte onun hayalini bu gözlerin derinliğinde temaşa etmek için Fatmayi isteyor; yoksa beşerî vısal için değil ! Bu temiz hisle kıza (görücü)ler ve ağaya (haberciler) gönderiyor ; gidenler de çok yalvarıp yakarıyorlar. Fakat ağa kaya hisli bir adam, kalb acısı ne bilsin, kızı Ruhsatiye vermeğe bir türlü razı olmayor, şimdi meyus âşıkın dudaklarından nükteli itaplar yükseliyor :

Nice feryat ettim nice ağladım
Bir dem yâri bana baktirmadılar
. . . . . . yüreğimi dağladım
Encamı bir ocak yakdırmadılar.

Kalbi bu acı haberin zehirile siyah olmuşdur ; artık köyde fazla kalamaz ; dertli başını alıp belki diyar diyar gezecek. Ah ayrılırken sesi ne yorgun, ne hüzünlü, ne ümitsiz....

Ebrular mah yüzde katar diyorlar
Kirpikler hançeri atar diyorlar
Ölümden ayrılık beter diyorlar
Belki Kerem gibi yanarım gözleme.

« Yâri »nin hayalile nice köylerde günlerce dolaşıyor ; uçan « turna » lardan « gül » ünü soruyor:

Yaz bahar mı sevdiğimin elleri
Düzeldi mi aşk elinin çölleri
Yüreğimde hayal oldu halleri
Yakdı beni yeşiliniz, alınız.

Sırlarını, acılarını esen rüzgârlara tevdi etmekden başka çeresi yok, bu çaresizliği şu mısralarda mahzun bir eda ila ile söyliyor :

Herkes yâre verdi arzuhalini
Benimkini irüzgâra yazmışlar.

Bir az kendinde kuvvet bulsa, yârin köyüne bir kere daha uğrasa, belki « eşref saat » hulul etmişdir.

Bu hülya ile Fatmanın köyüne gidiyor, keşke gitmeseydi; Fatmayi görüyor, keşke gürmeseydi ...

« Özü gamlı yüze gülen sevgili » Ruhsatiyi görünce gül yüzüne «yaşmak » çekiyor ve âşıka hiç bakmadan geçip gidiyor ve bir daha hiç, hiç görünmiyor. Düşündüğü dağlara kar yağdığını görünce ümidinin bütün telleri kırılıyor :

Ağyarın ettiği işi duydun mu
Düşman etti bize kızı kaç gündür
Rakibden engelden dokunmuş bir söz
Düşdü yüreğime sızı kaç gündür.

Aşk yolunda çekilen cefanın son encamı yârin vefasızlığı mı olacak? Böyle düşününce içinin iztırabını bir az unutur gibi oluyor ve gönlünü alana âdeta düşman kesiliyor :

Görmedim sen gibi çağlayup akmaz
Görmedim sen gibi durulup akmaz
Görmedim sen gibi tanrıdan korkmaz
Seni muradından gümansız seni.

Şimdi « can evi » nden vurulmuşdur. Tanrıya açılan vurgun, yaralı kalbinden rakibler için beddualar yükseliyor :

Şu benim işime geç vuranları
Yarabbi cihanda derbeder eyle.

VIII

Düşünüyor ki, her şey, bütün ümidi bitmişdir, vücudunun takati tükenmişdir, ara sıra « bir name » ve « bir kaç akçe » gönderdiği harab kulubesine dönmeğe, muztarib ruhunu orada dinlendirmeğe karar veriyor.

Aşkın lezzetli acılığı, ruhunun ilk gıdası olmuşdu, bunun tadını pek iyi biliyordu. Fakat « fırkat ne ? » onu pek tatmamışdı ; meğer bu, hepsinden acı, hepsinden yakıcı bir hismiş.

Kendi evinde de bir gönül gurbetinde yaşıyor. Böyle bir gurbete düşenler için en büyük dermanı dert içinde arayarak teselli lâzımmış :

Arayıpta yarasına dermanı
Dert içinde bulmuşta mı demezler.

Aziz misafirim « Meslekî » ye « Ruhsat » ın dert içinde bulduğu derman ne idi ? diye sordum .

İçini çekdi : kara ölüm, diye cevab verdi ve sonra ilâve etti :

— « Ruhsatî » yi derdile öldüren Fatma da dünyaya girip bermurat oldu sanma . Saçları ustamın ahile vakitsiz sarardı.

Ölürsem Fatmanın yoluna gömün
Yad etsin (Ruhsat) ın mezarı diye.

Beytinde söylediği tutulmuş, kabri köyün mezarlığında yola yakın bir tümsek üzerinde kazılmışdır. Mezarının başında ne beyaz bir mermer, ne de yaldızlı kitabe var, etrafını bütün yabani otlar sarmış.

Ruhsatî öldükten sonra çok geçmemiş, oğlu, Ali (Şair Münhacî) ile karısı, çocukları birer birer ölmüş, bu gün yalnız küçük oğlu Abdüssamet ile kızı Ayşe hayatda, bir de bu ikisinin yetiştirdiği çocuk yaşıyor. Biçare Ruhsatî belki ölür-

ken bunlara maddî bir şey bırakmadan gitdi, fakat bize bırakdığı şeyler, öyle çok, öyle kıymetli ki, zevkine baha yetmez.

XI

Sanatın ruhî, bediî temayüller üzerindeki büyük hissesini düşünerek, Ruhsatinin (hayat ve tabiatı) na ait verdiğimiz malumat ve misallerle bu halk şairinin «edebî hüviyeti » ve « şiirlerinin esas seciyesi » hakkında umumî bir fikir verebildiğimizi zannediyoruz.

Bilhassa; onun bir divan halinde hazırladığımız (deyişlerini) daha iyi ve bitaraf bir tetkike tabi tutacak olanlar, mısralarının menşuruna akseden (bediî mefkûresi)-ni daha tatlı bir vuzuhla görecek ve gösterebileceklerdir. Biz yalnız bu tetkik işinden vareste kalmak istiyenler için kısaca ve toplu olarak ilâve edeceğiz ki, Ruhsatî geniş bir medrese tahsili görmüş değildi; basit bir köy hocasından ne öğrenilebilirse ancak onları öğrenmişdi. Fakat şiirine nazaran bu ibtidaî derecenin fevkinde daha fazla « kültürlü » görünmesi sırf « hayat » ın feyzinden ve feyizliliğindendir.

Zira Ruhsatî, her şeyden ziyade kendini hayatın tabiî cereyanlarına bırakmış, saf bir köylüdür. İşte her gün yeni bir ufukdan yeni bir tecellisini seyretdiği hayat, bazan acıyarak, bazan okşıyarak bu temiz ruhlu insanın zevkini de, zekâsını da işlemiş ve onu - inkişafa müsait ruhlarını eski medreselerin demir kıskaçları altında uyuşturan - mollardan daha iyi yetiştirmişdı. Bakınız işte, hayat, en hassas zamanında karşısına « Mihrî » yi çıkarıyor; bu « gül » ü koklamak iştiyakı kendini « şair » yapıyor; artık « aşkı » nı terennüme başlıyor.

Sonra, « Ruhsatî » hayatın eski devrelere hâkim bir ananesine tabi oluyor; bir « pire » intisab etmek ihtiyacile « nakşibendî tarikatine giriyor; şiirlerine bir tasavvuf çeşnisi vermeği öğreniyor.

Âşk ve tarikat, « Ruhsatî » nin böyle iki menbadan ilham aldığını gören ve sezen köylüler vaktile ona maziden gelen maruf unvanı vermiş, « Âşık » demişlerdi. Biz de aynı sebebden dolayı kendisine bu günkü ilim ve edebiyat lisanile « mutasavvıf halk şairi » diyeceğiz.

Bütün bu tipdeki halk şairleri gibi Ruhsatî de ruhunu (millî vezin) ve (millî lisan) ile ifade etmişdi. Hemde bu iki unsur arasında tatlı bir imtizaç temin ederek.

Ehemmiyetsiz bir kaç aruz şiiri müstesna, hece ile vücude getirdiği parçalar tetkik edilirse ruhunun hangi tarafı daha fazla kuvvetlidir, kolaylıkla anlaşılabilir.

« Ruhsatî » nin fırtınalı hayatı bize öğretiyor ki, o tam manasile bir âşıkdı ve aşk onun için bir alevdi.

Sevdikce yanıyor, yandıkca daha çok seviyordu. Bunun için aşk

ve sevdaya ait hisleri hep ruhunun ateşinden geçerek eriyor; birer özlü şiir oluyordu. Böyle doğdukları içindir ki, o duygulu şiirler, bu gün gönüllerimizi ısıtacak harareti haiz görünüyor.

Tarikata ise, içinden hissederek değil, sırf ananeye tabi olarak intisap etdiği için olacak, ruhunun bu cephesi olgunlaşmamış; ilâhî hislerden ledünnî şiir yapmıyor; sesi bize namer'i bir âlemden esrarlı bir hitab halinde yükselmiyor; şu gördüğümüz maddenin, maddiliğin etrafında dönen tasavvufî, ahlakî parçaları basit birer (nazım) mahiyetinde kalıyor. Böyle olduğu içindir ki, bu talimî şiirlerde daha şimdiden zevkini kaybetmiş hissini veriyor.

Hulâsa, ayrı ayrı iki membadan ilham alan (Ruhsatî) bize şiirlerinin billori akışından iki cepheli bir ruh gibi görünüyor, yahut birbirine benzemiyen iki çehre ile bakıyor :

Bir, coşgun bir âşık halile, bir de sade bir derviş halsizliğile.

Yine bahar geldi gönlüm bulandı
Benim gibi olmuş seller sabahdan.

Diyen Âşık Ruhsatî lirik bir şairdir, özlü şiirleri gönlünden koparak gönlümüze dökülüyor.

Münafıkın ahretini yıkarlar
Müminin de tarikına bakarlar

Diyen Derviş Ruhsatî de didaktik bir (nâzım) dır. Öğüt veren manzumeleri beyninden çıkararak beynimize çarpıyor.

Nice güzellerden alırsın bacı
Al yeşil renklerden giyersin tacı
Yârden ayrılması zehirden acı
Anınçün gitmiyor dumanın dağlar.

Mahiyetinde bedialar yaratan Âşık Ruhsatinin kalbi heyecanlı ve kuvvetli. Bu kudretle ruhların içini, şeniyetlerin sırlı özünü sezebilmiş; bunun için şiirlerinde « orijinal » olmıyan hiç bir şey yok .

Seherde el bağla durup niyaza
Haris olma yavrum kani ol aza
Şunu güftarımdan çekip beyaza
Oku da gönlünü bağla bir zaman.

Şeklinde « nasihat » ler veren Derviş Ruhsatîde ateş ve heyecan yok; lâkin « samimiyet » var, olduğu gibi görünüyor; bu suretle manzumelerini « suni » vaziyete düşmekden olsun siyanet edebiliyor.

Cahiller şöhreti sazı seviyor
Hilal kaş sürmeli gözü seviyor
Ruhsatî bulandı yazı seviyor.

Mısralarında her kesin ayrı ayrı şeyden zevk aldığını anlıyan « Âşık Ruhsrtî » kendi içli kalbinin de « tabiat » ın çiçekli mevsimlerile güzel manzaralarından haz duyduğunu söyliyor ve özlediğine kavuşunca :

Yine bahar geldi bülbül sesinden
Seda verip seslendi mi yaylalar
Çevre yanım lale sünbül bürümüş
Gelin olup süslendin mi yaylalar.

Diye sevinçle bağırıyor ve kalbinin sevinçlerinden tatlı (kır şiirleri) doğuyor. Halbuki, Derviş Ruhsatî, gözlerini tabiata kapamış, o fanî güzelliklerde hiç bir zevk bula-

mıyor ve hayala sığmıyan bu bedialar karşısında vecd ve istiğraka düşenlere :

Er kalkan âşık nezile yetti
Sen de tedarikin gör yavaş yavaş
Geçti nevbaharın tufan erişti
Yağar dört yanına kar yavaş yavaş.

Maalinde karanlık hülyalı seslerle gûya « hakikat » i anlatıyor.

Âşık Ruhsatî « hayat » ın manasını anlamış, « cemiyet » in bozukluğunu görmüş :

Bir vakte erdi ki bizim günümüz
Yiğit belli değil, mert belli değil
Herkes yarasına derman arıyor
Deva belli değil, dert bellideğil.

Diye o derdin ruhunu anlatıyor ve muztariblere her haykırışlı mısralarile tatlı bir teselli veriyor.

Lakin derviş « Ruhsatî » hiç böyle değil, her şeye rağmen allaha mütevekkil, kadere razı, bekliyor ve herkese de :

Kimi kazanından çalar aşını
Kimi peynirini kimi keşini
Kimi haksız yere yarar başını
Kazaya razı ol belaya sabur.

diyerek «sabrü tahammül» tavsiye ediyor. İşte Ruhsatî, iki cepheli bir ruh, yahut tek ruhlu iki sima. Aziz kari, bunlardan hangisi daha kuvvetlidir; biraz gösterebildim sanırım .

«Derviş Ruhsat» otuz yıl evvel toprak oldu; Âşık Ruhsat hala karşımızda, ayakta duruyor.

Yahut şöyle söyliyelim : «Âşık Ruhsatî», vatanın tarihini yazacak olanların daima hayretle, hürmetle önünde duracakları mühim bir şahsiyet.

Eflâtun Cem

İSTANBUL MASALLARI

Sihirli Oluk

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde büyük bir şehre yakın küçük bir köyde oturan fakir bir oduncu varmış. Bu adam, her sabah kulübesinden çıkar, ormana gider, bir yük odun keserek şehre götürür, çarşıda üç akçeye satarmış. Bir gün fakir oduncu bu hayattan bıkarak zengin olmağı tasarlamış. Evinden çıkıb uzun bir yolda yürümeğe başlamış. Epey gittikden sonra fena halde karnı acıkmış. Parası olmadığı için bir yerden karnını doyuracak bir şey alamamış. Bir az daha yürümüş, bir meydanlıkda bir alay asker görmüş. Fakir oduncu bunların yanına yaklaşmış ve askerlerin :

— Bu gün çarşanba değil perşenbe, perşenbe değil çarşanba

Diye talim ettiklerini görüp şaşırmış. Talimin bitmesini beklemiş, « talimden sonra bunlar elbet bir şey yerler, beni de sofralarına çağırırlar. » demiş.

Askerler talim bitince gerçekden karavana başına oturmuşlarsa da fakir oduncuyu çağırmamışlar. Fakat oduncu kimseye danışmadan gidib bir karavananın başına oturmuş. Oduncunun yemek yemesine ses çıkaran olmamış. Yalnız yemekden sonra gitmek isterken yemek yediği için çalışması lazım geldiği-

ni söylemişler. O da, öteki askerler kibi :

— Çarşanba değil perşenbe, perşenbe değil çarşanba.

Diye talime başlamış. O gece fakir oduncu askerlerle beraber yatmış. Ertesi gün sabah olunca tekrar yola çıkmak istemiş. Bu defa da yine askerler kendisini bırakmamışlar :

— Burada yenen yemeğin hakkı, beş seneden yirmi beş seneye kadar çalışmakdır, demişler.

Fakir oduncu, bunun üzerine beş senenin dolmasını beklemeğe mecbur olmuş. Beş yıl dolduktan sonra bölük eminini görerek gitmek için izin istemiş. O zaman bölük emini fakir oduncuya bir silahlık, bir kaval, bir gömlek, bir de gümüş oluk vermiş. Fakir oduncu beş sene içinde yaşlandığı, ihtiyarladığı için artık memleketine dönmeğe karar vermiş. Kendisine verilen silahlığı, kavalı, gömleği ve gümüş oluğu yüklenerek eski kulübesine gelmiş ve tekrar odunculuğa başlamış.

Bir gün odun kesmek için ormana giderken fakir oduncu karısına haykırmış :

— Yahu ben ormana gidiyorum, ver şu silahlığı takayım, hiç bir işe yaramadan duruyor, bari bir gün olsun kullanayım

Demiş. Karısı silahlığı verince beline kuşanarak yola çıkmış. Ormanda her zaman yapdığı gibi bir yük odun kesmiş ve bunları yüklenerek şehre getirmiş. Çarşıda odunları eskisi gibi üç akçeye satmış. Aldığı parayı silahlığın arasına koymuş. O gün evinden tuz almasını söyledikleri için tuzcuya uğrayarak bir mıktar tuz satın almış. Tuzcu dükkânında para vereceği zaman bir de bakmış ki, belindeki silahlıkda sakladığı üç akçenin yerinde yüzlerce lira var. Hayretten dona kalmış. Fakat bunda bir sır olduğunu düşünerek bir az sonra aklını başına alıp evine dönmüş. Bu suretle zengin olan fakir oduncu, hayatını hıç değiştirmemiş, fakir iken yaptığı gibi her gün yine ormana gitmiş, bir yük odun keserek şehre götürüb satmış ve aldığı üç akçe silahlıkda daima yüzlerce lira olmuş. Adamcağız bu sırrı yalnız karısına söylemiş ve ayrıca tenbih de etmiş :

— Sakın bu işi hiç kimseye anlatma.

Gel zaman git zaman oduncu hastalanmış, eceli gelerek ölmüş. Kocası öldükden sonra oduncunun karısı oğlunu çağırarak demiş ki :

— Oğlum, baban öldü, evimizi geçindirmek için artık senin çalışman lazım geliyor.

Bunun üzerine oduncunun oğlu da babası gibi ormana giderek odun kesmeğe ve bunu satarak aldığı para ile evini çevirmiğe başlamış. Fakat her gün ormana gitmek, uğraşıb odun kesmek, sonra bunu yüklenib şehre götürmek, orada ancak üç akçeye satmak oduncunun oğluna zor gelmiş. Çocuk düşünmüş, kendi kendine de-

miş ki : « Halbuki babam zengin bir adamdı. Her gün sattığı odun karşılığında aldığı para yüzlerce lira idi. Şimdi bense üç akçe kazanabiliyorum. Bunda gizli bir iş olacak. Evet her halde bunda başka bir iş var. » Bu düşünce oğlanı oyalayıb durmuş. Nihayet günün birinde anasına demiş ki :

— Ana, ben her gün bir yük odun kesib şehirde satıyorum. Buna karşılık aldığım para üç akçecikden ibaret kalıyor. Babam da benim gibi bir yük odun kesib sattığı halde akşam olunca eve yüzlerce lira getirirdi. Bu ne işdir, bu nasıl olur, her halde benim bilmediğim bir şey var. Bu şey ne ise bana söylemelisin.

Anası oğluna karşılık demiş ki :

— A, ben ne bileyim, babanın elinde bereket vardı, toprağı tutsa altın oluyordu, başka ne olacak.

— Hayır toarak altın olmuz.

— Ben ne bileyim olur mu, olmaz mı.

— Olmaz, senin bildiğin ne ise onu söyle, bu işdeki sırrı bana söylemezsen seni öldürürüm.

Bu söz oduncunun karısını korkutmuş, fakat yine kocasının silahlığındaki tılsımı söylememiş. Demiş ki :

— Bir az paramız vardı, baban o paradan bır mıktar ihtiyat alır, akşam üzeri yine getirirdi.

Bu haberi alınca oduncunun oğlu anasından paranın olduğu yeri öğrenmiş. Orada liraları hep bir arada görünce evlenmeğe kalkmış, anasını padişahın kızına görücü yollamış. Kadın her nekadar padişahın sarayına gitmek istememişse de oğlu ile başa çıkamamış. Nihayet gidib padişahın kızını istemiş. Padişah bir tarafdan gülmüş, bir tarafdan da oduncunun oğlu ile alay etmek, gönlünü eğlemek istemiş. Kadına demiş ki :

— Peki, kızımı senin oğluna veririm. Ancak oğlun bana yüz çuval altın ağırlık vermelidir.

Oduncunun karısı padişahdan bu sözü işidince kalkıb evine gelmiş. Hal ve keyfiyeti birer birer oğluna anlatmış. Çocuk annesini dinledikden senra demiş ki :

— Güleyim bari, padişahın istediği de sanki bir şey mi ? Bizim altınları çuvala doldurur, padişahın sarayına yollarız.

Annesi, oğluna her ne kadar bu sevdadan vazgeçmesini, paraları ziyan etmemesini, kendisine münasib bir kız bulub alacağını söylemişse de bir türlü dinletememiş. Oğlan liraları çuvala koyub göndermekde ısrar ve inat etmiş.

Nihayet ana oğul, liraların saklı olduğu yere gelmişler, paraları çuvallara doldurmağa başlamışlar. Oğlan her çuval doldukca duvara dayar, başka bir çuval alarak onu doldururmuş. Böylece sabahdan akşama, akşamdan sabaha kadar uğraşmışlar, doksan dokuz çuval doldurmuşlar. Fakat yüzüncü çuvalı doldurmak için para yetmemiş. O zaman, oğlanın birdenbire canı sıkılmış. Padişahın istediğini yapıp

saraya damat olacağını sanırken, birdenbire bu isteğin suya düşmesi, oduncunun oğlunu âdeta delirtmiş. Annesine demiş ki :

— Babam doksan dokuz çuval dolduracak kadar altın bulmuş. Bu kadar parayı biriktiren adamın elbet bir çuval daha parası vardır. O paranın da yerini söyle, çuvalı tamam edelim. Kadın ağlıyarak :

— Başka para nerede, işte olanı, biteni hepsi bundan ibaret, onu da sen götürüyor, kendini de, beni de muhtaç bir vaziyete düşürüyorsun.

Oduncunun oğlu, bu sözlere kulak asmamış :

— İlle para, ille para

diye anasının üzerine atılmış. Kadıncağız işin sarpa saracağını, oğlundan bir güzel dayak yiyeceğini anlayınca demiş ki :

— Bütün sır şu silahlıktadır. Onu beline takar, ormana gidersin. Ormanda kesdiğin odunu yüklenir, şehre götürüb satarsın. Aldığın üç akçeyi bu silahlığın arasında saklarsın, eve gelinciye kadar silahlık lira ile dolar.

Annesinin bu öğüdü üzerine oduncunun oğlu ertesi gün silahlığı kuşanıb ormana gitmiş. Ormanda kesdiği odunu sırtına alarak şehire getirmiş. Bu odunları eskisi gibi pazarda üç akçeye satmış. Aldığı parayı da silahlığın arasına saklamış. Eve gelince bakmış ki, üç akçe yüzlerce lira olmuş. Artık oğlanın sevincini görmeli. Böylece çocuk yüzüncü çuvalı da doldurarak çuvalların hepsini birden develere yükletmiş. Bir gün padişahın sarayına götürmüş.

Padişah, develerle yüz çuval altın geldiğini görünce hayretlere düşmüş. Bunun kim tarafından gönderildiğini anlayınca oduncunun oğlunu huzuruna getirtmiş. Ona demiş ki :

— Oğlum, aferin sana, istediğimi yaptın. Şimdi artık kızımı sana vermemek için hiç bir sebeb kalmadı. Fakat meraka düşdüm. Bu altınları acaba nerede, nasıl buldun ? Eğer bu noktayı da bana anlatırsan düğününüzün hemen yapılmasını irade edeceğim.

Oğlan bu sözlere inanmış. Silahlığın sırrını oturub birer birer anlatmış. O zaman padişah kızmış :

— Meğer keramet sende değil, silahlıkda imiş.

diyerek oduncunun oğluna bir güzel dayak attırmış. Dayak esnasında çocuğun belinden silahlığı da almışlar, kendisini yara bere içinde sokağa atmışlar. Fakat oğlan saraya girib huzura çıkarken padişahın kızını görmüş, kıza can ve yürekden vurulub âşık olmuş.

Oduncunun oğlu evine gelib hal ve keyfiyeti birer birer annesine anlatmış. Nihayette demiş ki :

— Evde başka ne var, göster bana, onu alayım da karnımızı doyurmak için ekmek parası kazanayım.

Kadıncağız, ne yapsın, ne etsin, şaşırmış. Fakat bir az sonra evde, kocasından kalma bir kırık

kaval bulunduğunu hatırlamış, oğluna:

— İşte, demiş, şimdi şu kırık kavaldan başka bir şeyimiz kalmadı, onu da al, ne yaparsan yap.

Oğlan kavalı almış. İlk öttürüşünde kavaldan bir asker çıkmış. İkinci öttürüşde de keza bir asker çıkmış. Nihayet çocuk anlamış ki, kavalı her üfledikce bir asker çıkacak. O zaman eline silahlık gibi ehemmiyetli bir şey geçirdiğini anlamış. Böylelikle civar askerle dolmuş. Padişah askerleri görünce sormuş:

— Bizim burada bu kadar askerimiz yokdu, bunlar böyle nereden çıkdı. Padişaha cevab vermişler:

— Efendim bunlar oduncunun oğlunun askeridir.

— Hangi oduncunun oğlu?

— Hani şu, size yüz çuval altın getiren yok mu, işte o.

Padişah bu sefer de öfkelenmiş. Tekrar oduncunun oğlunu huzuruna getirtmiş. Demiş ki:

— Ben yanılmışım, meğer siz çok büyük bir zatmışınız. Geçen defa size fena muamele ettik. Af edersiniz. Şimdi size kızımı veriyorum. Fakat merakdayım, askerleriniz buraya nereden geliyor?

Oduncunun oğlu padişahın kızını vereceğini işidince aklını kayb etmiş. Ne yapdığını bilmez bir halde askerlerin nasıl meydana geldiğini anlatmış. Padişah bu sırrı da öğrenince oğlana bir temiz dayak attırarak kavalı elinden aldırmış.

Çocuk yara, bere içinde evine dönmüş. Annesine demiş ki:

— Padişah bu sefer de beni aldattı, kavalımı elimden aldı. Evde başka ne var, bari onu alıb bir ekmek parası çıkarmak için çalışayım.

Annesi hiddetlenmiş, başlamış oğluna beddua etmeğe. Fakat ne kadar olsa ana değil mi, nihayet oğlunun yalvarmasına dayanamamış:

— Al işte, babandan kalan birde şu yırtık gömlek var. Artık ne yaparsan yap, bir daha benim evime gelme.

Oğlan gömleği almış, arkasına giyince kendisini padişahın sarayında bulmuş. O zaman:

— Oh, demiş, işte bu iyi, bende şimdi padişaha yapacağımı yaparım.

Çocuk gömleği çıkarınca kendini yine evinde bulmuş. Akşama kadar beklemiş. Akşam olunca gömleği giymiş. Yine gözünü açıb kapayıncaya kadar padişahın sarayına gitmiş. Âşık olduğu kızın odasına girerek başlamış onunla zevk ve sefa etmeğe. Padişahın kızı ilk dafa sesini çıkarmamış, ikinci dafasında yine sabretmiş, lâkin oğlan işi azıtınca, o da işi babasına anlatmış.

Padişah bu defa hepsinden fazla hiddetlenmiş. Hiddetini belli etmeden oduncunun oğlunu yine huzuruna getirtmiş, ona ikram ve izette bulunmuş, diller dökmüş, dökmüş

amma sırrını öğrenmeğe bir dürlü muvaffak olamamış. Çocuk başına gelenlerden ibret alarak dilini tutmuş, hiç bir şey söylememiş.

Bunun üzerine padişah, oduncunun oğlunun kızının odasına nasıl girdiğini merak etmiş. Bu merakdan kurtulmak için bir büyücü kadını çağırtmış. Ona derdini anlatarak bir çare bulmasını söylemiş. Büyücü kadın bir gece düşündükden sonra ertesi gün huzura çıkarak padişaha demiş ki :

— Bu oğlanın sırtında bir gömlek var. Bütün keramet bu gömlektedir. Eğer onu ele geçirmek mümkün olursa oduncunun oğlu ne saraya gelebilir, ne de kızınızın odasına girer.

Padişah bunu işidince kadına, gömleği ele geçirmek için bir tedbir düşünmesini söylemiş. Büyücü kadın bu emri alınca, hemen bir sandık yapdırtmış, kendisi sandığın içine girmiş. Sandığın üzerinden küçük bir delik açdırmış, sonra da sandığı padişahın kızının yatak odasına koydurmuş.

Oduncunun oğlu o gece saraya gelip padişahın kızının odasına girince soyunmağa başlamış. Arkasından çıkardığı gömleği farkında olmadan kenarda duran sandığın üzerine atmış. Bu fırsatı kaybetmiyen büyücü kadın, sandığın içinden hemen gömleği çekivermiş.

Bu işi evvelden bilen padişahın kızı, büyücü kadın gömleği alınca bağırmağa başlamış, bütün saray halkını ayağa kaldırmış. Herkes birbirine « ne oluyoruz? » diye sorarak yukarı kata çıkmışlar. Bu halden şaşıran oduncunun oğlu gömleği giyip kaçmak istemişse de, gömleğin yerinde olmadığını görünce neye uğradığını anlamış. O vakte kadar da uşaklar, halayıklar, hizmetçiler padişahın kızının odasına girmişler. Oduncunun oğlunu yakalamışlar. Mükemmel bir dayak atarak her tarafını kanlar içinde bırakmışlar. Çocuk bunların elinden zorlukla kurtularak sokağa fırlamış. Ne yepsın, düşünmüş, taşınmış, anasının evinden başka gidecek yer bulamamış. Utancından yere bakarak anasının evine gelmiş. Yine anasına yalvarıp yakarmağa başlamış :

— Vallahi artık usandım, bundan sonra çalışıp para kazanmakdan başka bir şey istemiyorum. Babamdan kalan birşey varsa ver, onu kullanıp bir ekmek parası çıkarayım, demiş. Kadın oğluna acımış. Babasından kalan bir gümüş oluk varmış, onu da tutub oğluna vermiş.

Çocuk gümüş oluğu alınca artık evde durmamış; doğru kıra çıkmış. Bir dağın eteğinde oturarak oluğu yanına bırakmış. O zaman önünde birdenbire bir bahçe belirmiş. Bakmış ki bahçede türlü meyve ağaçları var. Bunlardan birine uzanıp bir elma koparmış. Elmayi yeyince başının iki tarafında boynuzlar çıkmış. Boynuzlar gittikçe büyümüş, çocuk başını taşıyamaz hale gelmiş. Bu sırada bir de ot bulub yemiş,

hemen başındaki boynuzlar düşmüş. Derken başka bir ağaca uzanıp bir armud koparmış. Armudu yiyince oduncunun oğlu eşek olmuş, başlamış anırmağa. Bir müddet anırdıkdan sonra canı otlamak istemiş. Otlarken bir ota rastlamış, onu yiyince tekrar insan kıyafetine girmiş. İnsan kıyafetine girdikden sonra kendisini eşeklikden kurtaran otdan bir parça alıp cebine koymuş. Bu sefer de bir devriş olmuş, başlamış zikretmeğe. Zikrederken önünde bir meclis kurulmuş, oduncunun oğlu bu meclise elmaları gösterip bunları dişliyeceksiniz demiş. Meclisde bulunanların hepsi elmaları dişlemişler. Hepsinin başlarında boynuzlar çıkmış. Meğer meclisdekiler, oduncunun oğlunu dövdüren, onun belinden silahlığını, elinden kavalını, sırtından gömleğini aldıran padişahın vezirleri imiş. Bunların boynuzları gittikçe büyümüş, artık başlarını kımıldatamaz olmuşlar. O zaman oduncunun oğlu demiş ki :

— Hoşça kalın arkadaşlar, ben gidiyorum.

Boynuzlu vezirler cevap vermişler :

— Aman derviş baba, bizi bu halden kurtarmadan nereye gidiyorsun .

Vezirler yalvarmışlar, boynuzlu başlarile yerlere kapanarak oduncunun oğluna demişler ki :

— Bizi bu dertden kurtarırsan istediğini yaparız.

Bu söz üzerine oduncunun oğlu şunu istemiş :

— Bana padişahın kızını verir, beni padişahın yerine tahta geçirir misiniz ?

Vezirler de :

— Hay hay

Demişler. Oduncunun oğlu :

— O halde evvelâ padişahın yanında bir eski silahlık, bir kırık kaval, bir yırtık gömlek vardır, onları bana getirin.

Bu arzu üzerine vezirlerden biri kalkmış, boynuzlarını duvarlara çarpa çarpa saraya kadar gitmiş, padişahdan habersiz silahlığı, kavalı, göm'eği alıp getirmiş. Oduncunun oğlu bunları aldıkdan sonra vezirlere kendi yediği otdan birer tutam yidirmiş. Vezirlerin boynuzları hemen dökülmüş. Vezirler sevinçle gelip oduncunun oğlunun eteklerini öpmüşler ve şehre gidince padişahı tahtından indirmişler. Padişahın yerine oduncunun oğlunu tahta geçirmişler. Padişahın kızını da kendisine vermişler. Oduncunun oğlu böylece padişahın hem kızını, hem de tahtını almış. Kırk gün kırk gece düğün, dernek, şenlik yapmışlar. Oduncunun oğlu padişah olunca kendisini eşek yapan otdan eski padişaha bir parça yedirmiş. Eski padişah otu yiyince başlamış anırmağa. Böylece de oduncunun oğlu padişahdan intikam almış, hıncını çıkarmış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.

Sabahat Yargün

SAFRANBOLUDA VE KÖYLERİNDE AİLE

Anadolunun bir çok yerlerinde olduğu gibi Safranbolu köylerinde de köy delikanlılarının eski eğlencelerinden birisi kız oynatmaktır. Bu gün tarihe karışan bu eski eğlence, Halk Bilgisi bakımından derin derin tetkik edilmeğe değer bir âdettir.

Köylerde delikanlı on beş yaşını geçince yavaş yavaş kendinden büyük gençlerin âlemlerine karışmağa başlar. Fakat, bu toy delikanlılar, âlemlere girer girmez her hakkı birden alamazlar. Bunlar büyüklerinin gösterdikleri ufak tefek işleri görürler. Âlemlere ilk önce kıyıdan köşeden karışırlar. İşte delikanlıda bir kız oynatma iptilası bu âlemlere girdikten sonra başlar ve delikanlı tedricen yaşı büyüyüp vücudü gelişdikce büyük işlere de başını sokar. Bu işlerden başlıcası kız saklamak, âlem hazırlamakdır. Biz âlemlerdeki görgülerimizi izaha başlamadan bu kızların nasıl baştan çıkarılıp dağdan dağa dolaştırıldığını anlatalım.

Ekseriyetle küçük köylerde bir az serbestce büyüyen kız, on beş, on altı yaşına girince, onu köy delikanlıları baştan çıkarmağa çalışırlar. Fakat, bu kıza göz koyan delikanlılar kendi köylerinde yetişen kızı dağa kaldıramıyacakları için civar köylerdeki delikanlılarla uyuşurlar ve tertibat alırlar. - Kız, ya pınardan su doldururken, veya tarladan sap çekerken bu delikanlıların en güçlü kuvvetlisi kendisini sallasırt edip köyden uzaklaştırır, önce kararlaştırdıkları yere getirerek aralarında seçdikleri reise kızın kılına dokunmadan teslim eder. Bu Anadoludaki kız kaçırmanın kötü maksatla yapılanıdır. Bu dağa kaldırılan kız düştüğü tuzakta dağdan dağa, âlemden âleme tur yaparak ömrünü tüketir. Kızı ilk çalan köy delikanlıları bıkıncaya kadar kızla eğlenir, oynatırlar, sonra da bu kızı civar köy delikanlılarına satarlar. Kız artık satıştan satışa, köyden köye, şehirden şehire dolaşarak bütün muhıti gezer.

Anadoluda bir de kız kaçırmanın ikinci bir çeşidi vardır. Bu çeşit, kızı dağa kaldırmak maksadile değil, almak maksadile kaçırmadır. Anadoluda erkek çocukların ilk evlenmeleri hemen hemen ananın, babanın rızasile olur. Çocuk evlendiği kızı gerdeğe girdiği gece görebilir. Ondan önce evlendiği kızın güzelliği, çirkinliği hakkında hiç bir kanaati yoktur. İşte ılk evlenmesi bu şekilde geçen gencin yaşı yirmi, yirmi beşi bulunca gözü başkalarında kalır. Görmeden, sevmeden aldığı evdeki karısı, çocuğu da olsa kendisini tatmın etmez. Gencliğin en hararetli çağında köy âlemlerinde bir kelebek gibi, sevdadan sevdaya koşar ve her konduğu dalın üstünde iz birakıp uçarken

bir gün de konduğu yerde yapışır kalır. Artık mutlaka evlenmeği tazelemeli, yiniden evlenmelidir. Bittabi evli bir gence ana, baba kızlarını vermiyeceklerinden bunun için baş vurulacak çare, kızı kaçırtmaktır. Yüreğine sönmiyen ateş düşen delikanlı, işi gücü bırakır ve neyapar yapar, kızı babasının evinden kaçırır ve onunla ikinci olarak evlenir. Anadoluda kadın, üzerine kuma gelmeğe alışkındır, bukabil hadiseler anadan babadan görülegelen şeyler olduğundan çoluk çocuk sahibi olmuş ve beş, on yıl bütün varlığını kocasına, evine ve çocuklarına bağlamış olan ilk karısının üzerine kuma getirmenin acısını erkek hiç duymaz. Fakat kuma geldiği ilk günden itibaren birinci karı artık hizmetci menzilesine düşer. İkinci karı kocanın gözdesidir. İlk devrede çoluk çocuğun da, bir kıymeti kalmaz. Lakin yıllar ilerledikce muhabbet derecesi tabiatile tenakusa başlar ve ikinci gelen kadın da çoluk çocuk sahibi olur. Bâzan Anadoluda bir erkek, kadının üzerine üç dört kuma getirir. Kanunu medeninin yeni aile kuruluşları üzerindeki büyük rollerinden biri de, bu çirkin âdetleri kaldırmış olmasıdır.

Biz şimdi asıl konuşumuza (mevzuumuza) dönerek kötü maksatlarla kaçırılan kızların ne suretle oynatıldığını anlatalım. Kız köye getirildiği zaman mutlaka köy delikanlıları içinde en güçlü kuvvetli olan arkadaşa teslim olunur. Alınan, yahut kaçırılan kızın muhafazası ona aidtir. Kızı üzerine alan, onu ya evine getirir, yahut başka bir yerde saklar. Fakat ekseriyetle evine getirip fena yollara düşürülen ve bu yolu kendine meslek ittihaz eden bu kötü karıyı evde hanım gibi oturtturup bu kadının aşağı yukarı her türlü hizmetini çoluk çocuğuna yaptıranlar çok olur.

Gündüzleri evlerde tutulan bu kötü karılar, geceleri köy haricinde oynatılır. İşte Anadoluda buna, kız oynatma derler. Kız oynatılacak akşam kararlaştırılır. Lazım olan komanya erkenden düzülüp hazırlanır. Kız oynatmalarda muhakkak bol rakı da bulunur. Gece başlayınca kız oynatma için ayrılan yere birer ikişer köy delikanlıları gelmeğe başlarlar. Bir yanda mezeler hazırlanır, biryanda ocaklar yakılıp pilav, kebap pişirilmeğe başlar. Herkes tamam oldunca, kız efe tarafından ortaya çıkarılır. İlk önce ortaya gelen kız bütün orada bulunanların birer birer elini sıkar, gider efenin yanına çömelip oturur. Delikanlılara hizmet eden amatör gençler de bu merasim esnasında rakı sofrasını kurarlar. Sofra kurulup tamam olduktan sonra kıza efe :

— Doldur bakalım

Diye emir verir. Kız kalkar, ortada duran bir tek kadehı rakıyla doldurub ilk önce efeye sunar. Efeden sonra sıra ile herkese birer

birer verip kadehler çekildikden sonra:

— Afiyet olsun

Der ve diğer elinde tutduğu mezeyi de delikanlıların açılan ağzına sürer. İşte ilk önce tam bir sükûnet içinde başlıyan kız oynatma âlemleri, gittikçe ateşlenir. Türküler çağırılmağa, göbekler atılmağa başlar. Bütün ömrü bu oyunlarda geçen kız, bu yirmi otuz delikanlının arasında sabaha kadar dürlü dürlü rakslar yapar, göbek çalkar.

Oyun şeklini kısaca anlatdığımız bu eğlencelerde pek çok vakalar zuhura gelir. Bu vakalar oyuna iştirak eden delikanlılar tarafından ihdas edilmez. Toplanan gençler ne kadar serhoş da olsalar, türe mucibince efeye bağlıdırlar. Fazla taşgınlık yapmağa imkân yokdur. Fakat köylerde kız oynatırken etrafı kollamak lâzımdır. Çünkü bir köyde kız oynatılıyor denildi mi, civar köylerdeki delikanlılar toplanarak baskın yapmağa kalkışırlar. Onun içindir ki, kız oynatmağa gidenler silahlanıp hazırlanırlar ve bir tarafda kız oynatılırken, bir yanda da gözcüler bırakılarak etrafdan gelecek tehlikeyi araşdırırlar. İşte böyle âlemlerde baskınlar sık sık vaki olur ve bu baskın hadiseleri ekseriyetle bir kaç kişinin ölümü ve yaralanmasile biter. Onun içindir ki, Anadoluda kız oynatma, aynı zamanda bir kahramanlık yarışıdır. Bir köy delikanlılarının oynatdığı kızı baskın yapan köyün delikanlıları oynatanların elinden alırsa o köyün delikanlıları için bu âdeta bir yüz karasıdır. Bu kara hem öyle bir karadır ki, bir daha silinmez. Onun için baskınlarda ölmek, kızı vermekden daha yeğdir. Bir köye bir defa oynatmak üzere bir kız kaçırılıp, yahud alınıp getirildi mi, bu kız ikinci bir yere satılıncaya kadar aylarca o köyde efenin evinde kalır ve haftanın bir kaç akşamı bu âlemler tekrar edilir. Böyle uzun müddet oynatılan kızdan bir kaç ay geçmesile delikanlıların hevesi de geçmeğe başlar. Artık onun başdan savılması lâzımdır, onu ne yapıp yapıp civar köylerden birine satarlar. Kızlar köyler arasında tek başına dolaşan seyyar tyatrolar gibidir.

KÖYLERDE BAYRAM

Köylerde bayram başlı başına bir hadise teşkil eder. Bu gün yavaş yavaş dinî bayramların yerine millî bayramlar kaim olmakda ise de, biz dinî bayramların tamamen unutulup gitmesinden önce Safranbolu köylerinde bayramların nasıl karşılandığını ve ne şekilde kutlulandığını anlatmağa çalışacağız.

Köylüler Kurban bayramına Ramazan bayramından daha fazla ehemmiyet verirler. Anadolu köylerinde şeker bayramı denilen bayramda misafirlere şeker ikram edilmez, şeker yerine baklava, kadaif ve deli oğlan sarığı denilen tatlılardan sunulur. Bayram gelmezden önce köy-

lerde bir faaliyetdir başlar. Börekler yapılır, yemekler hazırlanır. Ev büyükleri onar, yirmişer paralık küçük paralar hazırlarlar. Safranbolu köylerinde bayramdan birgün önce on, on iki yaşındaki çocuklar arifeye giderler. Bu çocuklardan daha küçük olanlar arifeye giden büyüklere düdük, hokkabaz ve sair bayram oyuncakları ısmarlarlar. Onun için bayramdan önce şehir tüccarlarında da bir faaliyetdir başlar, arife günü şehrin caddeleri civar köylerden arifeye gelen çocuklarla bir çocuk meşheri haline gelir. Bu yavrular dükânlardan, sergilerden küme küme hem kendilerine lâzımolan oyuncakları, hem de ısmarlananları tedarik ederler ve köylerinin ikişer, üçer beşer saat uzaklı yakınlı mesafesine göre hava kararmadan eşeklerine binerek yola düzülürler. Bu sefer yollar çocuk kafilelerile dolar. İşte büyükleri arifede öte beri almağa uğraşırken küçükler de kızlı erkekli kafileler halinde bayram elbiselerini giyib köyün sokaklarını dolaşır, bir gün sonra gelecek bayramı bir gün önceden kutlularlar, Bu köyde kalan yavrular. arife dönüşü yapacak ağalarını beklemek üzre şehir yoluna çıkarlar. Arifeden dönenlerle köyde kalanların karşılaşması pek hoşdur. Her kes ellerine düdüklerini, borazanlarını alırlar, ötdürerek, sevinerek konuşarak köye girer, evlerine dağılırlar.

Bayram geceleri, yarın gelecek, bayramın sevincile çocukların gözüne hiç uyku girmez, hemen cocuklar babalarile beraber bayram namazına kalkarlar.

Bayram sabahları bütün köyün erkekleri büyüklü küçüklü köy camiinde toplanırlar. Köyün hocası namazı kıldırır, namazdan sonra ilk önce köy uluları camiden çıkıp camiin önünde birbirlerile musafaha ederler ve cami dıvarının önüne sıralanırlar. Arkadan birer birer daha gençler, delikanlılar, çocuklar çıkar, caminin önünde duran büyüklerin ellerini sıra ile öperler. Bu köy uluları çocuklara bayram hediyesi olarak para verirler. Büyüklerin elleri öpüldükden sonra geride kalanlar keza caminin önünde hep birbirile bayramlaşıb evlerine dağılırlar.

Erkekler camiden dönünciye kadar evde yemek hazırlanmışdır. Köylerde bayram sabahı bilhassa südlü çorba pişirilir. [1] Evde bu südlü çorbadan başka yemek yenmez. Çünkü bir yandan bayram namazı kılınırken, bir yandan da bayram yerinde (Kolanga) sofraları hazırlanır. İşte namazdan evine dönen erkekler evde usulen pişen çorbadan bir kaç kaşık alır almaz evde pişen yemeklerden ellerine birkaç sahan alarak bayram yerine giderler. Bayramlarda köylerde mahalleler birbirini sıra ile davet

[1] Anadolunun bir çok yerlerinde çorba pişirilir. Bilhassa Sivasda da bayram sabahları üzümlü çorba yapılır. Üzümlü çorba bir nevi aşure gibidir.

eder. Söz gelimi birinci gün yukarı mahalle kolanga verir. İkinci gün orta mahalle, üçüncü gün de aşağı mahalle kolanga verir. Bu kolangalara civar köylerden de tek tük davet edilenler olur. Bayram yerlerinde yirmişer kişilik büyük meydan sofralarında verilen bu kolongalarda bütün gelenler karınlarını doyurduktan sonra kahveler içilir.

Kolangalarda bir de dost dost denilen merasim vardır. Bu, bayramlarda köy büyüklerinin eğlencesidir denilebilir. Kolanga yerinde sofralar kurulur, yemekler hazırlanırken köyün belli başlı delikanlıları da köy kahvesinde toplanıb dost dost hazırlıkları yaparlar. Bu oyun için hazırlanan delikanlılardan üç genç kollarını bir birlerinin omuzlarına bağlıyarak tam bir müselles kurulur. Bu bir birine perçimlenen kolların üzerine de üç delikanlı çıkar. Bunlar bu vaziyette yürümeğe başlar. Dost dostcuları arkadan kalabalık bir kafile takib eder. Oyuncular yavaş yavaş « dost, dost, dost » diyerek bayram yerine yaklaşırlar. Dost dostcuları bayram yerinde c-lanlar karşılar, iki kafile orada karşılaşır, dost dostcular halkayı çözerler sofralara oturulur.

Bayramlarda yemek bittikden sonra güreş başlar. Güreşler de bitti mi, her kes yerli yerine dağılır. Bayram yerinde gencler ile çocuklar kalır. Köylerde bayram yerleri çok sade bir dekor içindedir. Bayram yerleri büyük bir ekseriyetle düz tarlalardadır. Bayram yerlerinin ortasında çıkrıncak [1] kurulur. Oraya buraya serpilmiş bazı küçük satıcılar, çocuk oyuncakları satan seyyar bir kaç esnaf vardır. Çocukların bazısı çıkrıncağa biner, bazısı cıldabir, kırdak ve sair oyunlar oynarlar. Kız çocukları bir köşede araç kesmesi oynarlar. Köy delikanlıları da kulle oynarlar. Hülâsa bayramlar köylerde bir toplanma vesilesi olur. Bu gün bu bayramların daha güzelini millî bayramlarda yapıyoruz.

KULLE OYUNU

Bu oyun köy delikanlılarının hem eğlenceleri, hem de güzel bir sporudur. Kulle oyunu bütün iptidailiğine rağmen ehemmiyeti haiz bir spordur. Oyun da aşağı yukarı yirmi kişinin bu lunması lâzımdır. Oyuna gidenler önce halkalaşırlar. Eş tutarak iki yana ayrılırlar. Oyun için bir kale sınırı tayin olunur. Bu sınıra yan yana ve ikişer karış fasılalı üç büyük kaya dikilir. Kayaların dikildiği yerlerden on beş adım mesafede taş atma sınırı tutulur. İlk önce taş atacaklar, taş bulmaca ve yahut sair bir şekilde tesbit edilir. İlk taş atacaklar ayrıldımı, oyuncuların hir bölümü dikilen taşların bulunduğu hizaya, bir bölümü de yukarıya taş atılacak yerde ellerine üçer taş alarak dururlar ve sıra ile ellerindeki taşlarla aşağıda dikili

[1] 21 - 22 sayılı Halk Bilgisi Haberleri mecmuasında Ahmet Bahanın yazısına bakınız.

duran kayalara nişan almağa başlarlar. Birinci kaya atılır. İkinci, üçüncü kayalar atılır, atan vuramazsa ikinci arkadaşı başlar. İkinci de vuramazsa üçüncü başlar, üçüncü attığı taşlarla taşları yıkarsa bu sefer aşağı taraf oyunu kaybetmiş olur ve taşları yıkan tarafı yenilenler omuzlarına bindirib üç dafa oyun alanını dolaşdırırlar. Yok taşı ilk atmağa başlıyanlar attıkları taşlarla kayaları yıkamadıkları halde bu sefer karşı yakadakiler ellerine üç taş alarak yukarı geçer, dikili kayaları onlar nişan alırlar. Kulle oyunu gerek âzaların kuvvetlenmesi ve gerekse nişan almağı öğrenmek için en güzel, yormadan eğlendirici bir spordur.

Safranbolu köylerinde bir de daha küçük çocukların taş atma oyunları vardır. Küçük yavrular toplanırlar. Ellerine sayı ile beşer, onar taş alırlar. Bir mesafe tayin ederler, sıra ile o mesafeye doğru taş atmağa başlarlar, taşı kim daha ileri götürürse baş olur.

Çocuklar arasında bu mesafe ve uzağa taş atma bittikden sonra yükseğe taş çıkartma başlar. Çacuklar aynı büyüklükde ellerine birer taş alarak aynı zamanda bütün güçlerini zorlıyarak ellerindeki taşları havaya fırlatırlar, hangisi daha yükseğe çıkarırsa o birinci sayılır.

Daha sonra hedefler yapılarak taşlarla nişan almalar başlar. Hedefe isabet ettiren taş oyunlarında birinci ilan olunur.

Köy çocukları bu taş oyunlarile kuvvetlerini arttırdıkları gibi birbirlerinin güçlerini de ölçmüş olurlar.

ARAÇ KESMESİ

Araç kesmesini ekseriyetle kız çocukları oynar, oyundan önce iki elebaşı seçilir, elebaşılar oyunu idare eden ustalardır. Elebaşılar beraber çalışacakları arkadaşları seçerler. Bu suretle oyun kafilesi ikiye ayrılmış olur.

Oyuncular ikiye ayrıldıktan sonra bir merkez yapılır, ortaya büyük bir çukur eşilerek kocaman bir taş konur. Burası oyun kalesi ittihaz olunur. İlk önce kura ile kaleye geçecekler tayin edilir. Kazanan taraf kaleyi işgal eder. İkinci partide kalanlar kaleyi işgal edenlerden tekme yemeden kalede dikilen büyük taşın üzerine basabilirlerse ne âlâ, yok taşa basmadan kaleden olanlardan tekme yerlerse oyundan ihraç olunurlar. İşte kalede olanlarla, dışarıdan hücum edenler arasında hesaplı bir mücadele başlar. Bu mücadele çok yerindedir. Çünkü dışardaki bir oyuncunun tekme yemeden kaleye yaklaşıp taşın üstüne basabilmesi epey zordur.

Gerisi var

Mehmed Enver Beşe

